

3. ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ *160 ГОДИНА ДРЖАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ ЦРНЕ ГОРЕ (1838-1998)* ДР ДУШАНА МАРТИНОВИЋА*

Академик ЗОРАН ЛАКИЋ

ЗНАЧАЈАН ИСТОРИОГРАФСКИ ПОДУХВАТ

У марту 2002. године имао сам задовољство да са овог истог мјеста представим ванредног члана ЦАНУ - др Душана Мартиновића, поводом занимљиве трибине на којој је говорио о Шћепану Малом - контроверзној личности наше историје. Данас смо у прилици да промовишемо његову нову, али не и најновију књигу - *160 година државне библиотеке Црне Горе*, коју је објавило Одјељење друштвених наука ЦАНУ, под бројем 42/2002.

У том полугодишњем интервалу од прошле до ове трибине др Душан Мартиновић је објавио још три нове књиге, што говори да је ријетко плодан стваралац. Његов опус износи готово невјероватних 50 посебних издања, по чему се сврстао међу најпродуктивније чланове ЦАНУ. Његове књиге покривају широку област људског стваралаштва, односно дају одговор на најразноврснија питања богате прошлости Црне Горе. Навешћемо само пар наслова: вишетомни *Поријетли* затим књиге о *Цетињу*, монографија - *Црногорска библиографија*, уз констатацију да су наишле, углавном, на добар пријем код научне критике и шире културне јавности. Само по том основу задужио је науку и културу - јер су, на тај начин, многе теме просто отргнуте од заборава. Многе личности су добиле своје право име и презиме, најчешће на понос Црне Горе.

Стваралачки опус др Душана Мартиновића износи преко 600 библиографских јединица, међу којима је импресиван број посебних издања - око 50.

У живот науке ушао је рано и ствара више од 30 година. Радио је, углавном, на мјестима, која су му омогућавала интензиван однос према научноистраживачком раду. При томе мислим на Централну народну

* Промоција књиге (издавач ЦАНУ, Подгорица, 2002) одржана је у Црногорској академији наука и умјетности, 30. септембра 2002. године. О књизи су говорили: академик Зоран Лакић, др Милош Милошевић, књижевник Миро Вуксановић, као и аутор др Душан Мартиновић.

библиотеку на Цетињу, чији је био челник и гдје је добијао сталне подстицаје за нове стваралачке подухвате. Поменућу затим и његову научну активност као дугогодишњег руководиоца капиталног пројекта - *Црногорска библиографија 1494-1994*, у оквиру кога је већ објављено око 30 свезака енциклопедијског формата, од којих неке износе и око 800 страна.

Др Душан Мартиновић се испробао и стваралачки доказао и на другим задацима и пројектима због којих је добио висока научна и друштвена признања, од којих ћу поменути - Награду ослобођења Цетиња (1991), Тринаестојулску награду (1994) и избор за члана ЦАНУ (2000).

Имао сам задовољство да рецензирам књигу коју промовишемо. У питању је врло значајна тема из наше културне историје и врло обиман рукопис од више стотина страна. Обиље података је складно укомпоновано у једну цјелину не само задате теме, већ представља основу за шири приказ историје културе Црне Горе, њених веза и односа са окружењем, као и културним могућностима у времену и простору. Таквим приступом обради основног питања наговјештава се и културна политика која траје у континуитету - са свим својим особеностима, али и пропустима у појединим фазама свога развоја.

Испољени стваралачки квалитети дошли су до изражаја и у књизи - *160 година државне библиотеке Црне Горе (1838-1998)*.

Погледајмо прво структуру овог обилног и тематски богатог рада. Навешћемо основне тематске блокове: 1. Почети и развој библиотека у Црној Гори, 2. Библиотека Цетињског манастира, 3. Од Његошеве до Државне библиотеке (1838-1893), 4. Обнављање и развој Државне библиотеке Црне Горе (1893-1926), 5. Период 1926. до 1946. године (Библиотека Државног музеја са функцијама Државне библиотеке), 6. Централна народна библиотека Црне Горе (1946-1998).

Добронамјерне примједбе на овако изведену структуру изостаће из простог разлога што поштујемо право искусног истраживача чак и на сопствени методолошки приступ. Из истог разлога нећемо дубље улазити у анализу и провјеру бројних података, од којих је највећи број био до сада мало познат или сасвим непознат.

Нешто потпунијој пажњи подврћи ћемо поглавља 1. и 6: *Почети и развој библиотека у Црној Гори* и *Централна народна библиотека Црне Горе (1946-1998)*. Ова два поглавља чине окосницу књиге, преко којих је лако уочити основну мисао аутора која се провлачи и кроз читав текст. Наиме његова научно-стручна оцјена библиотекарства у цјелини сасвим се поклапа са његовим рангирањем у Старој Црној Гори: библиотекар је био рангиран међу краљевим дворским чиновницима, одмах иза маршала двора, дворског љекара и управитеља двора.

То му је основно полазиште на коме инсистира и када обрађује, у хронолошком смислу - претходни период, као и онај који касније слиједи.

Поглавље *Почети и развој библиотека у Црној Гори* у ствари је успјешан преглед ове дјелатности од њене најраније појаве на нашим

просторима. Још у 13. вијеку постојале су библиотеке које ће се временом развити у приватне, манастирске, државне, народне, школске. Српска краљица Јелена (супруга Уроша I) основала је 1288. године најстарију библиотеку у Котору - при Фрањевачком манастиру. По основу књижног фонда којима су располагале, библиотеке су задовољавале европске стандарде. Краљ Владислав (1234-1243) док је био на Зетском двору - имао је библиотеку са 30 рукописних књига. У Француској, на примјер, библиотека је тада имала 20 књига. Временом је чилио књижни фонд библиотека. Стјепан Митров Љубиша, биљежи аутор, жали да су богате библиотеке биле проријеђене „јер су сви рукописи... пропали”. Аутор, међутим, не улази у разлоге тога стања.

Најбољи показатељ духовности народа овога краја јесте штампање Октоиха 1494. године - прве штампане књиге на словенском југу.

Навешћемо и још један занимљив податак, који аутор с разлогом апострофира: крајем 16. вијека у Венецији је као издавач радио Стефан Паштровић који је 1597. године штампао и први српски Буквар. Казивао се да је по „отечеству” - Паштровић.

Занимљиви су и подаци о оснивању и раду читаоница у Црној Гори: у Котору 1832. године, Рисну 1835, Цетињу 1868, Подгорици и Бару 1881, Никшићу и Улцињу 1884, Даниловграду 1889, Петровцу на Мору 1890, Колашину 1891, Шавнику 1898, Беранама и Бијелом Пољу 1913, Пљевљима 1914. године. Ове установе су у Србији основане овим редом: у Београду 1846, затим у Смедереву, Крагујевцу, Ужицу и др.

Аутор, даље, казује да је од 1849. до 1880. године у Котору постојала Славјанска читаоница, коју су забраниле аустроугарске власти. Српска читаоница у Херцег-Новом основана је 1850. године, Славјанска читаоница у Прчању 1851, Славјанска читаоница у Перасту 1863, а у Будви 1869. године.

Посебан простор је посвећен Цетињској читаоници, која је одмах након оснивања (1868) била претплаћена на 55 домаћих и страних новина и часописа. Са разноврсном дјелатношћу на плану духовности у Црној Гори, она је помогла постепеном конституисању културно-просвјетног институционализма: основне школе, Богословија (1869), Дјевојачки институт „Царица Милица” (1869) и др. По попису из 1909. године, имала је 3361 књигу и 26 периодичних публикација - на српском језику, као и 6 на страним језицима. Ради поређења, аутор наводи податак да је, рецимо, у Енглеској 1850. године усвојен Закон о јавним библиотекама који је обавезивао сваки град од 10.000 и више становника да оснује библиотеку. Таквим упоредним подацима са оним што се дешавало у окружењу - лакше је цијенити напоре да се држи корак са развијенима и у овој области. Такви упоредни подаци подижу значај овога рада на шири и виши ново.

Поглавље - *Централна народна библиотека Црне Горе (1946-1998)* је најобимнији дио рукописа. У хронолошком смислу оно захвата период послеријатног развитка 1946-1998. године. То је и најзначајнији и

најбогатији дио из рада ове библиотечке институције од посебног интереса за Црну Гору. Овај период рада се наслања на рад Библиотеке основане 1838. године на Цетињу, која је, како је већ истакнуто, дала запажен допринос укупном развоју Црне Горе, посебно у области духовности. Аутор је читав поратни период подијелио на три дијела: период 1946-1957, затим 1958-1975. и најзад 1976-1998. У годинама бурног развоја црногорског друштва у саставу нове Југославије, библиотекарство је увећавало своју обавезу и разгранавало се на бројне дјелатности. У прва два периода Библиотека је стасавала у организационом смислу и постепено се припремала за све сложеније задатке. У овом периоду развијане су дјелатности матичне службе, међународне сарадње, научноистраживачког рада и издавачке дјелатности. У најновијем периоду (1976-1998) оснивају се и раде нова одјељења: за заштиту и опште послове, за пријем књижног фонда, обраду књиге, периодике и збирки, научно-методско одјељење и др. Тиме се, наравно, не исцрпљује укупна дјелатност Библиотеке, која се бави и чувањем библиотечког депозита, конзерваторско-рестаураторским пословима, међународном сарадњом, изложбеним активностима, организованим научним радом и запаженом издавачком дјелатношћу.

У тој богатој емпирији садржани су бројни подаци од којих неки превазилазе значај библиотекарства и улазе у фонд националних културних вриједности. Нијесу изостали занимљиви табеларни прегледи и обавезни регистри који су неопходни за брзо и ефикасно проналажење бројних драгоцјених података.

Уз богату емпирију непроцјењиве вриједности везане за историју културе Црне Горе, највише библиотекарства и историју књиге, аутор се бави и неким теоријским питањима. То чини тако што образлаже супротстављене ставове у библиографији. Свој став детаљно образлаже, не омаловажавајући супротстављена мишљења. Као примјер истичемо расправу о примату манастирских и државних библиотека, те о карактеру прве штампарије у Црној Гори из 15. вијека итд. Има, наравно, и неких других питања која ће остати и даље предмет таквих расправа. Тиме књига добија у научној провокативности.

За крај излагања оставио сам закључну оцјену из моје рецензије.

„У закључку желимо да истакнемо да је ријеч о врло значајној теми која је обрађена на високом научном и стручном нивоу. Објављивањем овог рукописа употпуниће се једна празнина која је, као таква, допрла до наших дана. Библиотекарство ће добити основу и подстицај за откривање нових сазнања значајних са становишта историје културе.

Са особитим задовољством предлажем за објављивање нови пројекат плодног ствараоца др Душана Мартиновића - *160 година Државне (Националне) библиотеке Црне Горе (1838-1998)*, који има и јубиларни карактер”.

Са истом оцјеном препоручујем ову књигу широј јавности и честитам њеном аутору.

Др МИЛОШ МИЛОШЕВИЋ

ПРЕГЛЕДНА СИНТЕЗА О БИБЛИОТЕКАРСТВУ У ЦРНОЈ ГОРИ

Са искреном радошћу прилазим овом акту одавања признања аутору, иза којег стоји голем и изузетно значајан рад око развоја Државне библиотеке. Дуготрајни рад, у којем је он битно учествовао и којим је добрим дијелом управљао. Али поред тог конкретног доприноса процесу сазријевања установе, он је плодове свега тога знао да минуциозно опише. Јер ако на крају неког посла не дође до неке зреле и прегледне синтезе, велики дио успјешних достигнућа може остати непознат или неискоришћен. Зато је велика срећа када јубиларну синтезу обавља човјек који је читав живот посветио библиотекарству.

Ја сам овдје тим прије што долазим из библиотекарима веома блиске радионице архивиста. Радећи, дакле, на тим упоредним темељним саобраћајницама сваке науке и културе, библиотекарства и архивистике, Душан Мартиновић и ја смо се неизбјежно одавно сретали, радо и добро сарађивали, и пратили наше текуће акције. Не улазећи, наравно, у неке појединости, напоменуо бих крајње сумарно само неке важне маркантније ствари које су ушле у ову књигу, а припадају најстаријем, али нама блиском слоју.

У том најстаријем периоду, среће се и код нас, као и свуда на свијету, жива дјелатност цркве. У ојени тих дјелатности било је раније мишљења, речених од ауторитативних личности, да се ту радило о државним библиотекама. Наравно, црква је у своје вријеме имала свој посебни ауторитет и развијену бригу о чувању и преписивању књига, али су то ипак биле и остале црквене библиотеке. Тако је библиотека Цетињског манастира имала за Црну Гору функције црквене библиотеке, како то Душан Мартиновић тачно сажима (стр. 82).

Веома блиско том проблему је и питање квалификације прве штампарије из 1492. године. И ту постоји знатан број мишљења да је при манастиру постојала државна штампарија споменуте године, па чак да се

ради о првој таквој штампарији у Европи. Ипак, нико не може да спори ону кључну мотивацију набавке штампарије, а то је „опадање светих књига због грабежи и раздирања од агаријанског порода”. А то што је штампарију физички набавио свјетовни владар, ништа не мијења суштину проблема. Јер једино је он био често у Венецији и лично видио и упознао то ново епохално откриће. Он је, зато, у то доба једини могао да упозна и откупи механизам штампарије, али он тада није тражио свјетовну екипу штампара, нити је могао наћи. Он је и за нове потребе тражио монахе који су и прије чували и преписивали своје свете црквене књиге. При том се ничим не може доказати да је Ђурађ Црнојевић имао било какве планове о штампању свјетовних и државних докумената. А за искључиви интерес према црквеним књигама сачуван је његов експлицитан став о умножавању црквених књига као једином тадашњем правом отпору „раздирању агаријанског порода”. Зато мислим да треба одустати од тезе о свјетовном и државном карактеру прве штампарије из XV стољећа.

Даље, право је богатство у овој књизи о постојању разних читаоница на цјелокупном подручју данашње Црне Горе. Исто тако је исцрпно проучен прилив књига из разних крајева. Мене, природно, нарочито занима Бока, нарочито Котор. Међу таквим документима, аутору чини част што је коректно изнио и неке тужне податке у вези с некада богатом библиотеком класичне гимназије у Котору (стр. 244). Одмах треба рећи да је ту правна и легална страна била потпуно задовољена. Али радило се о оном еуфоричном времену послије Другог свјетског рата и револуције, када се нашао човјек, који је, из њему познатих разлога, једноставно поклатио више од 1.200 књига латинских и грчких класика и много чега другог, из библиотеке старе и веома угледне которске класичне гимназије. Податак о 6.000 књига је свакако претјеран. То се све дешавало у Котору који је једини у Републици имао у архивама Историјског и Бискупског архива богате фондове на латинском језику. Не само то, него је класично одјељење касније укинуто, а отворено другдје, гдје такве традиције није било. Нама данас може бити схватљиво како се и зашто у тим политичким напетим тренуцима могао наћи човјек који је такав поклон понудио, али нам, са становишта дубљих интереса културног развоја Републике у цјелини, није јасно како је такав поклон могао бити прихваћен. Јер на тај начин се отвара духовна провинција гдје је традиција класике некада цвјетала, што је наравно требало подржати. На овом примјеру сам желио показати колико је корисно да се подаци о томе нијесу прећутали и да је заслуга Душана Мартиновића што су прецизно сачувани.

У цјелини имамо пред собом дјело које је исцрпно и свестрано обрадило развој библиотекарства и Државне (Националне) библиотеке и тиме дало изузетан допринос овом дијелу културног развоја наше земље. Истовремено, ту је и историја не само једне установе него, *mutatis mutandis*, далеко више од темеља једне историје библиотекарства Црне Горе, у цјелини.

МИРО ВУКСАНОВИЋ

О ЗАТОЧНИКУ ЦРНОГОРСКЕ ПИСМЕНОСТИ

Можда бисмо могли најлакше у пријатељску причу, данашњу, око шестстостраничне књиге, о Душану Јовановом Мартиновићу, из Бајица одакле су достина отишли далеко у својим пословима, чарнојевићким и свјетовним, ако будемо одмах рекли да је Душаново име одабрано из оног реда који је остао у историји под царским знаком, од оца који се озивао на јеванђељско име испод којег пише: *Овај дође за свједочанство да свједочи за видјело да сви вјерују кроза њ*, под презименом које удружено с Петровићима и Вукотићима стоји на шљемену старог историјског и црногорског крова, уз које долази из *Вијенца*:

*Сјоменик је нашега јунаштва
Црна Гора и њена слобода!*

Можда би требало послије овакве заватрености поменути, да нам се не заметне траг, да не одемо поред пртине, у цијелац, да неко не крене да се ишчуђава зашто тако издалека, изатрке хоћемо у мали скок, требало би изговорити да дозивање истините прошлости јесте љековито, увијек, и када се дозива таква прошлост једне установе, па јесте и сада, намјерено - не марећи за вјештину којом то чинимо, умијемо што нам је дато - да рекне с каквим је записом и с коликим аманетом је пошао Душан Јованов а Мартиновић, да му није било друге, да је морао на кату коју сви што су његовог занимања гледају оздољ, из дубине, јер је Мартиновићева научничка кота доиста бандијерска;

можда би сваку реченицу у нашем покушају да прикажемо библиолошки и историографски подвиг, остварен у књизи пред нама, ваљало започети по једним звањем Душана Мартиновића, тако да га прво звање повеже са чланством у Црногорској академији наука и умјетности која данас уступа лијепо мјесто његовој историји Црногорске државне библиотеке, цјеловитој причи о њених сто и шездесет година, без напомене да издавач није установа о којој је књига, но да је њу, примјерно уређену,

с препорукама академика Шуковића и Лакића, објавила Академија, што је мање важно, више је важно, најважније да смо добили књигу какву нема ниједна библиотека на јужнословенском простору, некадашњем и садашњем;

можда би одскачна одредница Мартиновићева морала покупити његово почињање у географској науци, с професорским и докторским звањима, с директорским радом у гимназијској школи, цетињској, откуда је кренула његова научноистраживачка, непрекинута линија, уостручила се, умрежила се, разведена по пољима што их је тешко именовати брзо, иако су у истом сливљу, иако на њима рађа исти плод;

можда би, опет, чујамо опомену, прије тога требало издвојити Мартиновићево директоровање у Библиотеци чију је историју истражио, систематизовао, образложио и широким оквиром обујмио као што није ни његов заслужни претходник Нико Симов, такође Мартиновић, о којему је посебну књигу штампао, као што није нико прије њега, а послје нико неће морати ништа да претражује у обрађеном периоду, све је Душановом пажњом провјерено и сабрано - ваља га узимати и ваља такав учинак продужити;

можда би почетни придјев уз име Душана Јованова морао бити библиотекарски, савјетнички, још боље: библиографски, јер је Мартиновић први црногорски библиограф када је говор о укупности, о обиму, о библиографским врстама и открићима, о непрегледним записима, небројеним, који се нижу кроз пет вјекова и мало више, од цетињске штампарије која је четири стољећа и пола петого била ободска, када је говор о серијама и томовима *Црногорске библиографије*, свака ријеч мора почињати с Мартиновићевим именом, с његовим ауторским и уредничким пословима, јер су *Црногорска библиографија* и др Душан Ј. Мартиновић природно спојени и заједно порасли, по начелима донијетим у књизи која је пред нама отворена;

можда бисмо морали јасније, ради оних који су даље од оваквих и сличних послова, ради оних који мисле да су у њима али су понешто прескочили, рећи да је Мартиновић међу првима у Црној Гори и Србији смислио или примио звање библиолога, онога који изучава књигу, њено настајање, трајање и коришћење, јер је књига као и чељаде, јер и она није бесмртна, јер јој све више пријете с екрана, малих и великих, из мрежа и база, с дискова и дискета, из свих дигиталија, одсвакуд, али књизи ништа не може ништа, њу може смаћи само нечитање, њу к нама враћа само читање, као што је Мартиновићево - стручно, аналитично, полетно, готово загрцнуто од жеље да што више наглас каже, овдје, у 42 посебном издању Академијиним;

можда је неправедно, у нашој упорној побрајалици која је таква, упорна и побројачка, да би наличала, да би барем сјеку имала онога коме је окренута, која би маличак више од казивања о моћној монографији око које смо, око монографије централне, државне, народне, црнојевићке по

називу, цетињске и црногорске библиотеке у коју је Душан Мартиновић унио и себе и своје послове што их овлаш помињемо, из које је узео податке потребне културној јавности, црногорској и свакој, јер је у култури, свуда, темељна плоча од књига, јер је у култури, свуда, стожерна кућа она у којој се књиге скупљају, јер је такву цетињску кућу подизао Душан Мартиновић, двојако: као библиотеку националну и као засебну, своју библиотеку, јер се комотно тако може назвати окуп књига, студија, огледа, библиолошких, библиотекарских и других радова што их је написао, приредио, објавио, за нас саставио;

може бити да је неправедно, понављамо да бисмо себе укорили, што приповијести која се отима да осјенчи радни портрет Мартиновићев, што на уводном мјесту нијесмо дали слику вијенца од књига, гдје су вјерно и сасвим склопљене биографске приче о нетакнутим Црногорцима, ученим, одабраним по критеријумима којима се ријетко приговара, гдје су приказани ликови извањаца цетињских и странаца који су учинили просвјетно и научно добро Црној Гори, с њиховим библиографијама, гдје се најбоље види колико је Мартиновић непристрасан, колико чини за друге, како је пристао да буде у сјенци да би лакше, боље и прецизније осмотрио велику пирамиду културе своје земље, с Националном библиотеком у њеном центру, у центру културе и у центру памћења државе, у књизи овој која је одличан доказ за то;

може бити да би ваљало прије описа шта се нашло у као шипак пуној књизи која је и историја и споменица и сабирачица детаља и извјештајно гомилање и програмско освјежавање и илустрована хронологија и отегнуто административно сабирање и густо плетиво и све што потпунице свједочи о живљењу Библиотеке на Цетињу од 1838. до 1998. године, може бити да би требало, ради правде и ради цјелине, нанизати о чему је још, прије и упоредо, јер никад не ради само једну ствар, су чим се заговарао Душан Мартиновић, када, у којима приликама, у временском растегају који није ни мали ни лак, у цетињској самоћи која највише каже када говори сама, под цетињским кишима које су однијеле доста штампаних страница о којима не бисмо знали колико знамо да о њима није Мартиновић - обилато и за памћење;

и можда би умјесто оваквог околишења које хоће истовремено да дотакне сваки Мартиновићев додатак историји културе и писма у њој, које се снебива јер хоће замашно, истражитељно, научничко и струком покривено дјело у четврт сата, ако има и толико, хоће оно што не може раскалашно, разиграним ријечима, овако, како чинимо, не стога што не умијемо друкчије, по реду, најлак, с напоменама и објашњењима, но стога што смо у тренутку видјели, одједном, све што је Мартиновић урадио, па нам мисли размињују једна другу, утркују се, уплашене да им не измакне најглавније, да умјесто свега и заједно с реченим, искрено пошаљу захвалност и честитања Душану Јовановом Мартиновићу, заточнику црногорске писмености.

Др ДУШАН Ј. МАРТИНОВИЋ, члан ЦАНУ

КЊИГА „160 ДРЖАВНЕ (НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ) ЦРНЕ ГОРЕ (1838-1998)” - ЈЕДАН ОД КАМЕНА - ТЕМЕЉАЦА БИБЛИОТЕКАРСТВА ЦРНЕ ГОРЕ

Свима вам искрено захваљујем на пажњи коју сте ми указали својим присуством представљању моје књиге „160 година Државне (Националне) библиотеке Црне Горе (1838-1998)” оvdје у ЦАНУ.

Иако све више широм Црне Горе постаје помодно промовисање књига, и вриједних и мање вриједних, а богами и невриједних, којима је највише и потребно рекламерство и о којима се, на жалост, изричу често неумјерени судови и вредновање у нашем савременом тренутку помањкања критеријума и мјерила за праве вриједности, стоји потреба да шира научна, стручна и културна јавност - чује јавну ријеч мериторних стручњака о књизи која се појављује на свијет, јер у савременом револуционарном времену информатичке и комуникацијске технологије којему припадамо, у доба интернета који све више обезбјеђује неопходне информације, због издавачке продукције која квантитативно тако рећи геометријском прогресијом нараста, неријетко на штету квалитета, и код нас у Црној Гори, стоји насушна потреба да се искаже мјеродавна и одговорна ријеч од мјеродавних стручњака као што су промотери моје књиге данас: академик Зоран Лакић, др Милош Милошевић, научни савјетник и истакнути књижевник Миро Вуксановић, управник Библиотеке Матице српске у Новом Саду. Свима тројици срдечно захваљујем за ријечи и комплименте које су мени и мојој књизи упутили...

Свака књига која се предаје стручној и научној јавности на увид тек треба да буде од стране научне критике вреднована, критикована, стручно и научно валоризована, па сам убијеђен да ће и ова моја књига проћи кроз те филтере. Помно сам саслушао, као и присутни аудиторјум, што су цијењени промотери казали о мојој књизи, па би било посве неодмјерено ма шта да кажем о њеном садржају и значењу. Учинио сам све што сам могао и умно да књига буде што цјеловитија и са што мање мањкавости.

Уложио сам много енергије да она буде што садржајнија, свеобухватна и непристрасно написана. Колико сам у томе успио рећи ће непристрасни суд научне критике.

На књизи сам радио више година, од раних деведестих до 1998, настојећи да сваки релевантни архивски податак и саопштену ријеч у штампи критички употријебим. Очекивао сам да ће се 1998. године прославити крупна годишњица - 160 година Националне библиотеке Црне Горе - и да ће у тој години угледати свјетло дана и волуминозни рукопис моје књиге, који сам благовремено предао управи Централне народне библиотеке „Ђурђе Црнојевић” на Цетињу. Крупни јубилеј Државне библиотеке, уједно и велики јубилеј црногорске културе, није међутим одржан, па и за мој рукопис нијесу надлежни показали дужно разумијевање и интересовање. Не могу а да овом приликом не нагласим да су у истом времену прослављене мање вриједне годишњице - на примјер, 90. годишњица цетињског вртића, 160 године Основне школе „Његош” на Цетињу и да не помињем бројне „лијеве” годишњице просвјетних и културних установа диљем Црне Горе.

Надам се, нећете ми замјерити ако кажем и то да се на оваквим и сличним пројектима вишегодишњег историјата појединих институција ангажују екипе стручњака које више година претражују архивске и друге фондове да би написале одговарајуће монографије зборничког типа. Ја сам безмало читаву деценију претраживао архивалије и штампану грађу о свом трошку, наравно компаративно радећи и друге послове и друга проучавања, и за мало да ми огромни труд, дакако, и резултат, не буде доведен у питање. Срећом, и на моју велику радост, Одјељење друштвених наука ЦАНУ, на основу позитивних рецензија академика Зорана Лакића и Мијата Шуковића, донијело је одлуку о штампању рукописа моје књиге 2. новембра 2001. године. Стога свесрдно захваљујем академицима Лакићу и Шуковићу, као и ЦАНУ, на публикавању моје књиге и на организовању њеног данашњег импресивног представљања јавности.

Цијеним да није на одмет и објашњење поводом њене двотомне појаве. С обзиром на опсег рукописа, у току расправе о њему и због конструкције финансирања, дошло се до становишта да се библиографија изостави. Као аутор, који је уложио доста труда и у приређивању библиографије, а убијеђен да је она важан сегмент садржаја монографије, јер је према ауторовој концепцији, библиографске пописе библиотечких радника ЦНБ ваљало дати понаособ и то само док су били у радном односу код Библиотеке. Јер ЦНБ је по закону општенаучна установа, законски обавезна да се бави научним и стручно-истраживачким пословима из области библиологије, биографике, библиографије, библиотекарства, археографије и других научних дисциплина које спадају у домен њеног рада.

Имајући на уму законску и моралну обавезу бављења научно-истраживачким радом, директори Библиотеке били су иницијатори и

покретачи, spiritus-moversi који су са малим процентом креативних библиотечких радника писали на разне стручне и научне теме, иако им то у већини случајева није ни била „радна обавеза”, а нијесу били ни адекватно награђивани за своје стваралаштво; писали су, међутим, из љубави и потребе да дају свој удио расвјетљавању појединих, рекао бих, важних питања превасходно из библиологије и културне повјеснице Црне Горе. Стога сам се постарао да се и тај сегмент - библиографија библиотечких радника док су радили у Библиотеци - објави као II ДИО, сматрајући да је то извјесно одужење и захвалност за њихова прегнућа.

И, на крају, допустите ми да кажем неколико ријечи о стању библиологије / науке о књизи, и њених научних дисциплина: историји и производњи књиге тј. штампарства, библиографији, библиотекарству, књижевству у Црној Гори.

Историја штампарства и библиографија као научне дисциплине, или, пак, као помоћне библиолошке научне гране, у Црној Гори имају традицију дужу од сто година; датирају још од средине XIX вијека. Овим гранама науке су се бавили страни и домицилни научници, библиографи, почев од Италијана Ђузепе Валентинелија, када је ријеч о библиографији, преко Марка Драговића, др Пера Шоћа, Душана Вуксана, Ника Симова Мартиновића и др. Посљедњих деценија, почевши од 1980. године наовамо, ради се интензивно на мултидисциплинарном пројекту „Црногорска библиографија 1494-1994. година” из чије се четвортомне серије већ изнедрило 25 књига енциклопедијског формата; узимајући у обзир и још десетак посебних, комплементарних издања у издавачкој продукцији ЦНБ, Црна Гора је, без сумње, библиографски најистраженија држава.

Историји штампарства увелико су допринијела два велика јубилеја - један с краја XIX вијека (1893) када је прослављена 400. годишњица Црнојевића типографије, и други - 1994. поводом пола миленијума штампане ћириличке књиге у Црној Гори, којом приликом је штампано више књига - монографија и зборника, тако да је и у домену штампарства остварен високи степен истражености. Поменућемо само најважнија издања: Е. Љ. Немировски, *Почеци штампарства у Црној Гори 1492-1496*, Цетиње, 1996, 530 стр.; Митар Пешикан и др., *Пет вјекова српског штампарства 1494-1994*, Београд, 1994, 390 стр.; др Душан Ј. Мартиновић, *Црна Гора у Гујенберговој галаксији. Историја црногорског штампарства од краја XV-ог вијека до 1916. године*, Подгорица, 1994, 215 стр., као и још неколико вриједних зборника радова са научних скупова: *Штампарска и књижевна вјелатност Божидара Вуковића Подгоричанина*; Титоград: ЦАНУ, 1986, 333 стр.; *Црнојевића штампарска и старо штампарство*, Подгорица: ЦАНУ, 1994, 245 стр.; *Пет вјекова Октоиха прве штампане ћириличке књиге на словенском јузу*, Подгорица - Београд: ЦАНУ-САНУ, 1996, 247 стр. и још неколико зборника објављених у Београду, Загребу и Москви.

Што се тиче библиологије и библиотекарства, и у тим областима знања остварени су у односу на претходна, иако нешто скромнији ипак веома значајни резултати, - и то потоњих деценија, што најљепше илуструју подаци о штампаним књигама, студијама и расправама. Године 1995. штампана књига је *Луча тшамом обузеџа. Библиолошки есеји*, Цетиње, стр., аутора др Душана Мартиновића, и неколико пионирских и капиталних књига из библиотекологије: *Проблеми библиошекарсџва у Црној Гори*, Цетиње, 1965, 148 стр.; *Сџо жодина Барске чииџаонице*, Бар, 1981, 127 стр.; *150 жодина народних библиошека у Црној Гори*, Цетиње, 1996, 248 стр.; *Скриџиџорији и манастирске библиошеке у Црној Гори*, Цетиње, 1989, 373 стр.; др Душан Ј. Мартиновић, *Цетињска чииџаоница (1868-1915; 1928-1940) - Градска библиошека „Њежов” (1945-1998)*, Цетиње, 1998, 424 стр.; др Василије Јововић, *Црногорско библиошекарсџво до 1941. жодине*, Цетиње, 1999, 306 стр. - то је уједно и прва и једина докторска дисертација о црногорским народним библиотекама.

О појединим манастирским библиотекама, читаоницама и народним библиотекама у Црној Гори писало је више аутора: Младен Црногорчевић и Димитрије Богдановић (о библиотеци ман. Савине), Душан Д. Вуксан, Петар Момировић и Љупка Васиљев (о библиотеци Цетињског манастира), Вељко Шакотић (о Никшићкој читаоници, у неколико наврата), Радивоје Шуковић (о Цетињској читаоници), Душан Ј. Мартиновић (о Улцињској и Подгоричкој читаоници). И поред научне утемељености ових расправа и чланака, и поменутих веома садржајних монографских публикација, аутор цитиране недавно објављене дисертације у издању ЦНБ, није нашао за сходно да их уврсти у литературу, односно у фус-ноте када је то било нужно, а било је нужно на више мјеста, гдје је из њих коришћена чињеничка фактура (примјера ради да наведем када се ради о Улцињској читаоници, преузео је годину настанка 1884, коју смо утврдили на основу архивских истраживања - помјерајући је од године 1881. за коју су др Нико С. Мартиновић, др Ђоко Д. Пејовић и др. тврдили да је тада основана Читаоница у нашем најјужнијем граду!). Да не наводимо и друге примјере.

Црногорско књижарство је до наших дана остало неистражено. Стога и овај важан сегмент библиолошке науке чека на свог истраживача!

Још једаред исказујем топлу захвалност свима вама који сте данас присуствовали и увеличали ову промотивну свечаност и примјерну културну приредбу под кровом ЦАНУ!